САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА.

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР.

№ 150 (7947). ✦ 1995 сыл ахсынньы 19 күнэ. Оптуоруоньук. ✦ Сыната—441 солкуобай.

КООПЕРАЦИЯЛАҺЫЫГА САНААЛАР

«Улууска 1995—1998 сс. эҥилиэктэриэн бородуукуйаны оҥоруута, идэтитиигэ уонна кооперациялаһыыга сыраҕыгар сүрүн хайыстаалар» барыта «Саха олох» хаһаакка тахсан турар. Ол Улуус Муниципаалыын сессиятыгар бэлэмнэнэхтээх. Бэйэм тыа хаһаайыстыбатын биир специалиһа буолан турабынан, бу саҥаҕа отучча сыл үлэлээбитим. Онон үчүн кэмнэ эмиэ ыччатыгар саҥаалардыын үлэлэстэрэ саанаабын.

Урут 1960—1970 сс. «коммунистическай обществоны далаһыннаахтык тутуу» кэмигэр тыа хаһаайыстыбатын салаатын салайаачылара, специалистара, рабочайдара ынах сүөһүттэн, сылгыттан, сиртэн бородуукуйаны ылыыны үрдэтэр туһугар, кырдьык даҕаны, көлөһүннэрин тохпуттара, күүскэ үлэлээбиттэрэ. Иннибитигэр дылэй эстаах-үөллээх, баай-талым олохтоох коммунистическай общество сылдьаайарга дылыта. Ол туһугар ынах сүөһү, сылгы ахсаанын эмиэ эбэтэрэ, сиртэн туруктаах үүнүүнү ылыыны үрдэтиэхтээхпит толору өйдөөтө, сыал-сорук диэн курдуга.

Итэ барыта түгэнэ эргийэн тэҕиста. Саха дьонун төбө баар. Итэ эрыйаһына бэйэбит буруйбутуттан. Сорохтор «Күн-дьыл тулуйбат», «Айылҕа кыыла» диэн атарахсыта саныыллар. Тулуйбатыгар эбиллэ, үөскүү туруо дуо!

Былыр сылгыга олох кыһамматтара эбитэ үһү. Төбө өлбүтүн эрэ сураһалдара диэллэр. Кэлин тый аһатыллар, убаһа араарыллар буолбута. Ону уларыта туттахпыт диэн аатталан, совхоостары ыыталаатылар, сылгыны чаһынайдарга түнэтэлээн кэбистилэр. Олорбут өлөртөөн сиэтэлэтилэр, күн-ый ыыаҕа өкордулар. Хоолбур, мугудайдар саха сылгытын сайыннарар аатыран, государствоттан көмө бөҕөнү ылбыттара уонна биир да сыл буолбакка эрэ 205 сылгыны ыытан хэбистилэр, илии эҥэр улуустарга соҕотох завод баарын саптардылар. Ыйах сүөһүгэҕэр дьөбөгөй оҕотун этэ бэйэҕэ турар сыната хайаан баҕарар 2-3 төгүл өлпөөкө буолааччы. Ол оҥ да курдук. Совхоотар баар эрдэхтэриэ биир сылгыйыт сыллааҥы орто нормаҕа 110-120 төбө буолара. Саха сылгытын курдук эмис, мишиэнтэс эттэҕэр аан дойду үрдүнэн хаптан да будуон суоҕа, ученайдар эссэ эмтээх диэн даҕаастыыллар. Урут Япония убаһа этин атыылаһа сылдьыбыта, ол баллыбат бириччиэнэн тохтотуллан хаалбыта. Ону Японияҕа баар саха бэрэстэбиитэлистибэтин нөҥүө өргүтүөх баара. Оччоҕуна убаһа этэ барбах эрэ доллارга барар буоллаҕына, сылгы питиитин сайыннарыыга болҕомто күүһүрүөх этэ. Бу салааҕа эймэҕэлээн эбэтэр биирдии ыаллар кыттыһан кооперациялаһаллара табыгастаах.

Ыраах баҕаларыттан, үчаастактарыттан ыйы-ыйдаан хоно сылдьан үлэлиир дьон солбуйсуохтарын, сыныаныахтарын наада, аны дойдуга кураан түбүлэтэҕинэ, Амма уҥуоргу, Нуотара үрэхтэриэн сылгыны үүрэн мэчиитин, аһатыы түбүгэ эрийиэхтээх. Оччотугар үүгэ кыттыгас кыайыылаах буолара, барыстаахтык үлэлиирэ чахчы. Аны өг дьылларга быыылгы курдук сири хаалларан кэбиспэккэ, оту курулуур, сылгыта аҥаан страховой фонданы үөскэтэр курдук дьаһаныахха. Онуоха сылгыбыт ахсаана аҕыйаҕа үгүс мэһэйдэри үөскэтиэҕэ. Итэ 8900 төбөнэн төбө дуоннаах бородуукуйаны оҥорон таһаарыаххыный! Онон ахсаан өртүнэн эмиэ эбэтэргэ кыаллыахтаахпыт. Суоттаан көрдөхпө, улуус үрдүнэн иккиэн ахсаанын 20-30 тыһынча төбөҕэ тиэрдиэхпэ сөп. Маныаха сөптөөх ходуһа, мэчиирэг сирэ баар. Бу таһымы ситиһэргэ 10-20 сыл наада. Ол иһин сылгы иитиитиэн дьарыктаммат улуустартан күүһүн өлөрүү саҥа ыйы убаһаны ыыраҕа атастаһыыны күүскэ ыытыахха. Ыйах сүөһү ахсаана аҕыйах, үүгэ хаһыаатыстарга сайыллыктарын ситэрэ кураанах турар буолла. Быйыл сайын ходуһабыт үстэн биирэ кыайан оттоммото, ол үрдүнэн дорохчох аһылыгы соҕотуоппалаһыы былаана абара толоруллубута. Итэ түмүгэр мэчиирэгимит туох даҕаны туһата суох хагдарыйан, ыгэн-сүтэн хаалла. Маннык Амма уҥуоргу туһаныллыбакка сытар үрэхтэрбитин эбэн кэбиһэр.

Сорохтор Амма сүөньүгэр сылгы торолуйан үөскэтэ-бэтин курдук тыллаһалларын кытта ахсыахха сатаммат. Өрүс сүөньүгэр микроэлемент, витамин биир эмэ көрүнэ тиийбэт эбит да буоллаҕына, хаанын бу үлүгэрдээх сайылыбыт кэмигэр эбэн аһатыыхан ситэриэххэ сөп. Рынок усулуобуйатыгар аан дойду конкуренциятыгар сылгы этэ ыаллыылаах тахсара чуолкай. Онон төбө кыалларынан сылгыны дэлэйдик иитэ сатыахха уонна болҕомто кинигэр тутуохха. Сылгы этин күүскэ рекламалыахха, ыраастык астыахха, тутуохха-хабыахха, туспаҕайдык суудаан атыыга таһаарыахха, ол аан дойду цивилизациятыгар бөлөхпитиэн буолуоҕа. Бу салааны кэҥэтик сайыннара сатыахтаахпыт.

СИР ҮЛЭТИГЭР КООПЕРАЦИЯЛАҺЫЫ

Сайын оттоохунна кыттыһан үлэлээһиҥ олус табыгастаах. Хас да ыал түмэн биирдэстэрэ наар оруустараччы, иккистэрэ мустараччы, үһүстэрэ көбиһээччи буолуон сөп. Итэ үлэни кулумсутэра баллэр, оччотугар от бэйэҕэ турар сыната чэпчиэхтээх. Сүөһү аһылыгын соҕотуоппалаһыыга техника күүһүн туһаныыны аччата сатыахха. Билигин уматык сыайата олус ыарахан. Ол оннугар көлө-илии күүһүн мунутуурдук туһаныахха, оччотугар дьиэ кэргэн бүттүүнэ кыттыыны ылар кыахтанар. Итэ оҕону үлэҕэ үөрэтиигэ, эт-хаан өртүнэн сайдыытыгар туһалаах буолара чахчы. Урут улууска килограмм да уматык ороскуоттаммакка турар 40-60 тыһ. тонна от бөлөмнэнэрэ. Билигин техника алдьанньаҕына, саппаас чаас көстүбэккэ, уонунан кийи хаарыан күннэрин халтайга сүтэриллэрэ тахсар.

Соловьев эҥилиэгэр 1988 сыллаахха гектартан 25-тэн центнер бурдугу үүнэрбит чахчылара эмиэ баар. Урут Ольдьуунар туорахтаах культуралар үрдүк үүнүүлэрин ылаллара, оттон быйыл болутурдар куһаҕана суох түмүгү ситистилэр. Итиэр улууска бурдук үүнэр толору кыахтааҕын хердөөллөр. Туорахтаах культуреларынан дьарыктаныыга аммалар республикаҕа «Саха Украинатыгар» аатталаллар. Оннук буоллаҕына, биһиги Амма суоньугэр олорор Болугур, Соловьев эҥилиэктэрбит бурдугу үүнэриигэ идэтийэллэрэ тоҕо табыллыбат буолуоҕай. Сөҥүү да түһүүтэ көбүччү. Кинилэр оту дэлэйдик соҕотуоппалаан, бурдугу, хаппыстаны өлгөмнүк үүнэрэн атыыга таһааралларга барыстааҕа биллэр. Ол иһин сири туспаран оҥоруунан кинигиник дьарыктаныахтаахтар. Кооперациялаһыы сири оҥоруута, бурдугу ыыыта, хомуйуута ордук табыгастаах. Биирдии ыал уонча гектардарыгар булуугу, сеялканы, комбайны булуналлара ыарахан. Оттон кыттыһан сүүһүнэн гектардаах баһыынаны тэҥастыыллара, үүнүүтүн хомуйаллара быдан барыстаах.

ҮЛЭТЭ СУОХ БУОЛУУ

Эҥилиэктэргэ үлэтэ суох буолуу эмиэ иһэр курдук. Итиэн кытта сопоспопун. Омук сиригэр туспа. Онно уллунах да саҥа иллэҥ сири көрбөккүн. Кинилэргэ биир хв. километрга 80-250 кийи тиксэр, оттон биһиги Чурапчыбытыгар итиччэ эмиэ 2 эрэ кийи олорор. Ол сирдэри туһаҕа таһаарыы ырааҕынан ситэтэ суох. Аны ходуһабыт үстэн биирэ кыайан оттоммото. Ол биричиинэтиэн үлэһит ылыы тиийбэтэ буолар. Тоҕо табыллыбатый итиэ туһата суох сирдэри көдьүүстээх оҥорор, бурдугу, хортуоппуйу үүнэрэр, таах хаалар ходуһаны оттоон атыыга таһаарар. Эҥилиэктэр дьаһалталара үлэтэ суох хаалбыттарга эбии сири ыыталаан, сүөһү-ас иитиилэриигэр көмөлөһүөхтээхтэр. Аны сири көдьүүстээхтик туһаныы диэн эмиэ баар. Оттон биһиги эйилэ туту биэрэрин кэтэһэн олоробут. Онон ходуһаны, баһыынаны туспаран оҥоруохтаахпыт, уоҕурдуохтаахпыт. Ол аата, билигинбитиннээҕэр үс түөрт төгүл үрдүк үүнүүнү ылыахтаахпытын, өссө байылыаттык олоруохтаахпытын умнабыт.

Чурапчы улууһугар сүрэхтээх, баҕалаах киһи хайдах даҕаны үлэтэ суох хаалыан табыллыбат.

БОРОДУУКСУЙАНЫ БАТАРЫЫ

Россияҕа ас-уол тиийбэтин, кыраймчыгын айдаана буолар, ол үрдүнэн оҥоһуллубут бородуукуйа 40 бырыынаныгар тиийэ буорту буолуута таһаарыллар. Биһиги улууспутугар итиэ «ыарыы» эмиэ баар суол. Ону баһыынайдар да мунатыйыылара кэрэхэлиир. Оттон улуустаҕы эт-үүт комбинатыгар оҥоһуллубут бородуукуйаны тоҥнуу тутууну баһылаатылар диэххэ наада. Манна күүн алтыныгга, сэтиньигэ туппут эттэриэн сылы эргичи халбаһы, ыыаардыллыбыт бородуукуйаны оҥоруохтарын сөп. Аны эти, арыыны сайыннары эргичи эҥилиэнньэҕэ атыылыыр кыахтаннылар. Ас арааһын өссө дьэлэтиэхтэриигэр баҕарабын.

Үүт ордук тургэнник буорту буолумтуо бородуукуйа. Онон ыраах олорор, суоллара-иистэрэ куһаҕан эҥилиэктэр үүтэриин бөҕэлэрэ астыыллара ордук. Оттон улуус киинин хаччыйыыта Мугудай, Тиэй, Одьулуун, Хатылы, Болтоого эҥилиэктэрэ арыы сыаҕар үүтүнэн

(Бүтүүтүн 2 стр. көр).

КООПЕРАЦИЯЛАҺЫЫГА САНААЛАР

(Бүтүүтэ. Иннин 1 стр. көр).

киллэрэллэрэ сөп. Хас ферма ахсын суоллары өгөрторуохха. Тэйиэ эрдэх олороллоруттан көрөн, үүгү бөҕөрту өгөрбөккө аҕалын туттарар нэһилиэктэргэ тутар сыаналары 20-30 бырыһыанын өрө бырааҕар интэриэһи эмиэ үрдэтиэн сөп. Жалин икки сылга Чурапчы сэлиэнньэтин олохтоохторун үрүн аҥнан хаччыйыы биллэрдэк мөлтөөтө. Эта улуус кинигэр кинигэн тутар сөпсөох, нэһилиэк ахсын хаалбаһына өгөрөр сыахтары тутар кыаллыбат. Аны сорох сирдэргэ сүөһүү соҕуруулары үтүктэн сылы эрдэхтэ иитэн эти өгөрөр омсолоох дьаллык үөскээтэ. Итэ биһиги курдук тыбыс айылҕалаах лойдута бирэ суох. Сахалар былыргыттан сүөһүү күүн эт тоҥуута нэлэҥ өгөстөллөрө. Қыһыны туораабыт, күөхэ үктэммит сүөһү барахсан сайыҥҥы мэчиҥнэҥнэ уойан-тотон, эт тоҥуута тороҕуйан тиийэр. Хас биирдии тэбэ сөпөн устата 80-90 кг ыйаанына эбиллэр. Бу улахан барыс. Аны сүөһүү хаанык саҺыгар эмиэ өнөөн туттарары чуолкайдык билиэхха наада. Специалист да, уһуннук үлэлээбит да киһи быһыытынан сүбэни биэрэбин.

Сыгыны, биллэн турар, этэ да миниьиэтинэн, уратыы шкэлэтиэннэрэ, ноҕоото да кыратыанан, убаһатыгар илэрэр эрдэҥнэн барыстаах. Оттон ыраах сүөһүү тиэ'аҺыгар, үөрэх да этэриэн, олоххо да көстөрүнэн, эт өгөрөр сөп. Ол аата, балтараа сааһыгар эбэтэр 540 хонуугар. Итиннэ тохсуньуттан саас тэрээбут сүөһүгэ босхо аҥылыктаах икки сайыҥҥы мэчиҥнэр тиксэр. Үчүгэйдик көрдөххө-иҥиттэхха, аҕаттахха, кини тыыннаах ыйаанына 300-350 кг буолара чахчы. Биллэрэ сорохтор былыргы сахалар тиксэйэтигэр, оҕуһуттар дааҥы байтаҥырдан баран силлэриэн туһунан номох өгөстоллор. Итэ бэйэ саҥыйтэр, ноҕоотун аахсыбат буоллахха, сиэ лаҕаны. Оттон табаарта аҥаан иитэр сүөһүгэ, бэйэҕэ турар сыаната аҕара ыарыырынан, улахан ноҕооттоох. Зоотехническай наука этэриэн, сүөһүү кылгас кэмиэ күүскэ аҕатан эмиэ өнөөн туттарыы барыстаах. Итиннэ баһыыай хаһаайыстыбалара өйдүөхтэриэн наада.

СҮӨҺҮ ИИТИИТИГЭР—МЕХАНИЗАЦИЯ

Урут государство сүөһү иитиитин ыарахан үлэлэриин механизациялаһыытыгар колхозтар, совхозтар тэйиэ үбү көрдүүллэриэн биэрэрэ. Үтүктүйэ сылайан барыы оҥостубуттара. Онтуналары үлэлээн да ыыраабакка, биллэрэ дьэбинигэ быйа сиэтэн бөххө быраҕыллыннылар. Оттон биллэрэ баһыыай хаһаайыстыбалара оннук ороскуоту үбүнэр кыахтара суох. Ол оннугар боростуой ыымыны туһана сатыахха. Холобур, биир кэмиэ 10 ыырэй суоскаҥ эмэр станогун тутуохха, коопьербөҥ уонна ууну хас биирдиилэриэгэр тус-туһунан биэлэрэнэн таспакка, хоруудаларга биирдэ кутан биэриэххэ, о. д. а. ыымалары туттуохха сөп. Итиннэ дьаһаныахтарыына, сорохтор үлэлэриэн өгөрөмтүөхүн 2-3 төгүн үрдэтиэхтэриэ. Оччоҕуна бородуукуоҥа бэйэҕэ турар сыаната чэпчиирэ чуолкай. Оҥу лакаастыыр гоччо наадатын суох.

Биллэрэ баһыыай хаһаайыстыбалара өгөрөр таһаарар бородуукуоҥаларын бэйэҕэ турар сыаната араастаҕа чахчы. Ол туоннаах хаһаайын хайдах дьаһанарыттан тутулуктаах. «Саха сирин тыатын хаһаайыстыбатын сайыннарыы концепциятыгар» (Е. А. Борисов) да, «Улууска кооперациялаһыы, идэтитин хайысхаларыгар» (М. Н. Коряжин) да үлэҕэ араас механизацияны, ыымалары туттан, бородуукуоҥа бэйэҕэ турар сыанатын чэпчэтэр уонна рынокка сөбүгэр сыаналаах бородуукуоҥанан тахсар туһугар биир да этии суоҕун дьыбэргитибин. Хата, ол оннугар правительство көмөтүгэр тирэҕириэхтэриэхтэрин чорботон бэлэтиллэр.

Улууска биллэрэ ыыллыбакка үс табаарыстыба хаалла. Арай кинилэргэ наука, техника ситиһиилэриин урукку оныкка олоҕуран киллэриэххэ сөп, өссө кинилэннан эрэ баттанар, компьютерынан эрэ салаалар толору механизациялаан, автоматизацияны (компьютер, молокопровод, транспортер, водопровод уо. д. а.). Оччоҕуна бородуукуоҥа бэйэҕэ турар сыаната төбө чэпчиэ эбитэ буолла? Итиннэ бастаан биир эмэ экономист, инженер аҥаан-суоттаан көрөн баран, модель, макет өгөрөр буоллар диэн саныыбын. Киллэбэппэй, экономическай өртүнэн барыстааҕа наада. Куораттан чугас уонна кинэ трасса чугаһыгар олороруонан, иннин «Чыаппараа» табаарыстыба боруобалаан көрүөн сөп этэ.

УТУҺАРЫ БИЛИГИН ДА ОРДОРОБУТ

Биллэрэ хас биирдии ыал уһаайбатаах, сирдээх. Онон хортуоппуйу, оҕуруот астарын арааһын нэһилиэннээ бэхортуоппуйу, оҕуруот астарын үүнэрэр сири ылбаттар. Кодуур буоллахтарына, тэйиэ бөҕөрөр биэрэллэр эбээт. Оҥу туһана сорумматтар, сыныаланнаҕа сылдьалларын ордороллор. Итэ ордук уоһсай дьиэлэргэ олороччуордороллор. Итэ ордук уоһсай дьиэлэргэ олороччуордороллор. Оҥу дааҥнаах кэстүү. Өйүргэниэхтэрэ да буоллар, аҥаастыылларынан, уһуннук утуйуу, төттөрүтүн, үйэнин кылгатар үһү.

Улуус кинин Ярославскай уулуссатын 40 №-гэр олороччулар дьиэбит кэнинэр уонтан тахса сыл туһата суох турбут сири күрүөлээн оҕуруот сирэ оҥостуммуоҕут. Итиннэ бэйэм өлүү сирбиттэн аспыт сылга уонна биһыл 11-дии куул хортуоппуйу ыллым, центнериэн оҕуруоту, помидору үүнэрдим. Атын ыалларым эмиэ ити тэҥнээн. Хантан эрэ чэпчэки сыанаҕа табаары аҕалан баран ыаратан атыылаһыы рынок дьыҥнээх көстүтэ буолбатах. Бэйэм илиитиэн үлэлээн, көлөһүгүгүн тоҕон оҥорбут бородуукуоҥаҕын наадыйыыгыттан ордорун атыылаһын ол буолар рынок дьыҥнээх суол.

Гаврил БАХСЫЫТАП.

ЫКСА СИБЭЭСТЭЭХТИК ҮЛЭЛИИР ТУҺУГАР

ОБЩЕСТВЕННАЯ КОРРЕСПОНДЕННАР СЕМИНАР-МУННЬАХТАРА

Улууставаҥ «Саҥа олох» хаһыат общественнай корреспонденнарын семинар-мунньаҕа дьаһалта дьэтин конференц-саалатыгар ахсыныы 13 күнүгэр буолан аастА. Онно нэһилиэктэргэ уонна улуус кинигэр саҥа тэриллибит корреспондентскай постар чилиэннэрэ. Дьокуускайтан «Сахаполиграфиздат» национальнай издательскай-полиграфическай компания кылаабынай специалиһа Вера Спиридоновна Солдатова, «Саха сирэ» хаһыат юридическай уонна правовой отделын сэбиэдиссэйэ Милан Матвеевич Афанасьев, «Кэскил», «Учуутал арааһа», «Вестник учителя», «Юность Севера» хаһыаттар кылаабынай редакторларын солбуйаччы Николай Прокопьевич Васильев, улуус дьаһалтатын баһылыга Иван Степанович Сивцев, солбуйаччыта Тарас Лукич Тарасов, тыл хаһаайыстыбатын специалистара уонна «Саҥа олох» хаһыат общественнай корреспонденнара, редакция үлэһиттэрэ кыттыыны ылылар.

Семинар-мунньаҕы салайан ыытыт Т. Л. Тарасов «Саҥа олох» хаһыат ыытар үлэтин уонна инник соруктарын туһунан информация өгөрөругар тыла. Хаһыат редакторыгар Г. Г. Поповка биэрэр. Кини хаһыат туох үлэни ыытыытын уонна иннинэ быйаҥнарын туһунан мустубут дьоҥҥо сиҥилии билиҥнэриэн туран, редакция ыытар үлэтигэр Мугудайтан Е. А. Слепцова, Т. Е. Захарова, Дирюгэн Д. Д. Эверстов, П. П. Флеговтов, Хадаарыстан П. Д. Лукин, Чакыртан Н. В. Филиппов, Бахсы Толоонуттан С. И. Никитин, Сылаантан Е. Д. Макаров, Ботоҕоттон Н. Н. Игнатьев, Кытаанахтан И. П. Пономарев, Арылаахтан А. Т. Карсанаев уо.д.а. актыыбынайдык кыттыыларын аҥнаан. Улуус кинигэр С. А. Попов, П. Т. Аржаков, П. А. Седалищев уо.д.а. курдук элбэх ахсаабат көмөлөһөччүлэрдээхтэриэн этта.

Ити кэнниттэн «Саха сирэ» хаһыат отделын сэбиэдиссэйэ М. М. Афанасьев улуус хаһыатын сорох нүөмэрдэриэн ырытта. Улуус социальнай-экономическай сайдыытын туругун туһунан улуус дьаһалтатын баһылыга И. С. Сивцев ырытыыны оҥордо. «Сахаполиграфиздат» компаниэ кылаабынай специалиһа В. С. Солдатова, «Кэскил» хаһыат редакторун солбуйаччыта Н. П. Васильев информациялара болдьоҥнолоохтук истиллилэр. Информациялары оҥорбуттар семинар-мунньах кыттыылаахтарын үүнүү ыйытыылаттан эпкэттээтилэр.

Кэпсэтиигэ улуус кинигэтэн М. А. Герасимова, Дирюгэн Д. Д. Эверстов, П. П. Федоров, Е. В. Пинигина, Мугудайтан Т. Е. Захарова, Сылаантан Е. Д. Макаров, Хайахсыттан А. М. Дорофеев тыл эттилэр. Кинилэр редакцияҕа ыытар суруктара тахсыбакка, сороҕор үүнүүлэн хаалалларын, иччаттарга аҥаан балаһаны биэрэр, улуус талаанныахтарыгар хаһыат иннэҥи хаһыаты таһаарар, «Кэскил», «Саҥа олох» хаһыаттар истэриэн оҕолорго аҥаан конкуреталары биэлэрэр, «тоҥурук остуолларын» тэрийэн ыытар наадатын туһунан бэйэлэрин саныаларын атастастылар.

Бу семинар-мунньахха олохтоох дьаһалта транспортынан хаччыйбатахтарын түмүгэр сорох нэһилиэктэртэн общественнай корреспонденнар кыттыыны ылбатахтара хомотор. Маннык түмсүү ыытылларын туһунан улуус хаһыатыгар биэлэриилэр таһаарыллан, нэһилиэктэр дьаһалталарын баһылыктарыгар суруктар ыытыллан туралларын.

Түмүккэ мунньахха кыттыыны ылбат корреспонденнарга дастабырыанньалар туттарылыннылар.

Олохтуут мараабыт, өй-санаа араастаан хайдыбыт кэмигэр улуус хаһыатын редакциятын кытта ыкса сибээстээхтик үлэлиигэ бэлэм саныаларын өссө төгүл биллэрдилэр.

Нөҥүө күүгэр Дьокуускайтан кэлбит бэрэстэбиитэллэр «Саҥа олох» хаһыат редакциятын уонна типография үлэһиттэриэн кытта көрсүстүлэр, үгүс боппуруостар тула кэпсэтиспиттэр, иннинэ хайдах дьаһанары быһаарыстылар.

«СО» корр.

РЕПОРТАЖ

САҺА ОСКУОЛА САНДААРДА

Ахсынньы 9 күнэ—саҥа оскуола маҥаһына! Бу күнү Хоптодо олохтоохторо өр күүппүттэрэ.

Үс мэнэриэмэниэх саҥа таас оскуолабыт үлэҕэ киирбит үөрүүтүн үллэстэ ыраах сиртэн ыҥырыллан, чугас сиртэн тоҕуоруһан дьон бөҕөтө мунуна.

Н чаас сарсыарда. Улууставаҥ капитальнай тутуу управленнетын начальника Петр Ефимович Амаматов мустубут дьону истиҥник эҕэрдэлиир. Тутаччылар аатларыттан символическай күлүүһү Попов Иван Ильич оскуола директора Сидоров Егор Семеновичка үгүс дьон үөрүүтүн ортотугар туттарар. Саҥа дьиэни арчылаһыы аҕыс ыстаалык кыыс, тоҕус сааһын туруйа уол арыалдыттаах киирэн, старшай учуутал, үлэ ветерана К. К. Романов былыргы сиэрэ-туому тутуһан толорор. Ыстаканы ыаллыыттарга кытат биэ кыммиҥи дьол-соргу чороонуттар дуоҕаччы көтөҕан эйах туталлар. Үөҥүү үтүөтэ күөрэйэр, ырыа ырааба, тойук туйгуна дуорайар, хомус хьүрүүйэр.

Ити кэнниттэн быраанньыыстааҕы кылаас чаастара саҕаланнылар, оҕо оҥоһуктарын быыстапката, «Спортивнай Чурапчы» историятын сиҥилии көрдөрөр стендэлэр маллыыттар болдьоҥнолорун тардаллар, сынньаланга миниьигэс аетаах буфет үлэлиир, хаартыскаҕа түһүү, кинэҕэ үһуллуу тэҥинэн барар.

Сиэлэрэйдик симэммит фиэзэлга күнүс 1-тэн үөрүүлээх *чаас саҕаланна. «Учуутэй ыаардах»* диэбиккэ диэ, Дириг агро-оскуолатын коллектива бу үтүө, умнуллубат күнү үгүс үөрүүлээх көрүстэ. Ол курдук, биһиги оскуолабытыгар үөрэммит, үлэлээбит сахалыы талаанныах суруйаччыта И. Е. Федосеев—Доосо «Холорук» диэн историческай сэһэнигэр СР П. А. Обуунускай аатынан Государственнай бириэмиитин лауреатын үрдүк аатын ылла. Ыраах Бразилияттан Бүөтүр Наумовыат хаһыы баттаһыытыгар аан дойду чемпиона буолан эргиллиэ. Үөрэнээччилэрбит «Эстрада эдэр сулустара» диэн улууставаҥы фестиваллыа кыайыыстаах тиэрэстылар. Старшай учуутал Иван Петрович Коряжин үөрэнээччилэрэ химия олимпиадатыгар баастаатылар. Биологияҕа ахсыс кылаас үөрэнээччитэ Айта Яковлева (учуутал И. К. Васильева) кыайыыны сиэтиэ.

Тыыл оскуола директора Е. С. Сидоров ыытар:

—Алта уон сыл анараа өрүтүгэр, 1935 сылаахха, алта ый иннэ Дириг сэтэ кылаастаах оскуолатын Дмитрий Алексеевич Эверстов үлэҕэ киллэрэн, Бүтүн Россияҕаҥы Кини Ситиэриилээх Комитет 16-с ыҥырыылаах II сессиятыгар норуот үөрэҕириэтин үлэһиттэриэн аатларыттан Саха Республикатын правительствоннай делегациятыгар киирэн Москваҕа М. И. Калининнаа кытта көрсүспүтэ, норуот үөрэҕириэтин туйгуна буолбута,—диэн тылларынан этиитин саҕалыыр. 1988 сылаахха таас оскуола саҥата түөрилиллибитин элбэх туруорсуунан, сүүрүүнэн-көтүүнэн олоххо киирбитин сиҥилии билаһыннэрэр.

Хоптодо нэһилиэгин дьаһалтатын баһылыга И. А. Филиппов оскуола тутуутугар көмөлөспүт Президиумнаах М. Е. Николаевка олохтоохтор аатларыттан махтал суруту пахта. Үөрүүлээх мунньах барыы кыттыылаахтарын улуус дьаһалтатын баһылыга И. С. Сивцев, правительство председателин солбуйаччыта К. К. Коряжин, Үөрэх министерствотын аатыттан Ил Түмэн депутата М. Д. Гуляев, республика НА чилиэн-корреспондена, профессор А. В. Чугунов, үөрэх управленнетын начальника М. А. Никифоров, норуот үөрэҕириэтин туйгуна, урукку директор Р. М. Саввин, республика үтүөлээх учуутала, «Бочуот Знака» орден кавалера, учууталлар Бүтүн Союзтаабы съиэстэриин делегата Е. С. Лукина, СР үтүөлээх тренерэ И. Е. Захаров уо.д.а. саҥа таас оскуола үлэҕэ киирбитиэн истиҥник эҕэрдэлиилэр уонна педколлектив үөрэтэр-иитэр үлэтигэр ситиһиини баралларын. Шефтэйдэр ыаллары улуустарбыттан Бүтэйдээх, Алтан оскуолаларын делегациялара көхтөөхтүк кыттан, үөрүүбүтүн өссө үрдэттилэр.

Саҥа оскуола эйэлээхтик үөрүүтэ Сиэнньалаах киирэн үөрэнээччилэр уонна учууталлар улахан концертынан түмүктэнэ.

Дьон-сэргэ иннинэ эрэлээх, үгүс үтүө дьону көрсөн, эдэр саастарыгар түөн ойон-тэбэн, үөрэммит, үлэлээбит сиэлэриин сиэлэстик ахтыһан үөрэн-хөтөн тарыстылар.

Дмитрий ЭВЕРСТОВ.

САХА СИРИГЭР ОҔО ТӨРИЛТЭЛЭРЭ АҺЫЛЛЫҺЫТТАРА 75 СЫЛЫГАР

ОҔО СААҺЫ АРАҢАЧЧЫЛААҺЫН

Саха сиригэр оскуолаҕа киирэн иннинээҕи саастаах оҕолору иитии 75 сыл устата ыарахан сайдыманы барбыта. Өктөөп революцияттан иннинэ норуот үөрэҕириитин систематыгар үһүйээн суоҕа. Ол оннугар хаһыынай уонна благотворительнай приюттар, площадкалар үлэлиллэрэ.

1920 сыллаахха Дьокуускай куорахха «Очаг», «III Интернационал», «Примитив» диэн үһүйээннэр аһыллыбыттара. Киниилэр үлэлэрин хонтуруоллуур уонна саҥардыыр секция үлэлээбитэ. 1921 с. тохсунньуттан ол дошкольнай отделга кубулуйбута. Бастакы дошкольнай иитээччи тэрийэр, сайыннарар инструкторынан Кротова Е. С. аныммыта. Киниини Советскай былаас тэрийэр Сибревком боломуочуйата Аммосов М. К. аныабыта. Бу кэмнэргэ Дьокуускайга үс оҕо площадкалара тэриллибиттэрэ. 1925 сылтан ыла дошкольнай тэрилтэлэр улуустарга аһыллыталаан барбыттара. 1939 с. 42 үһүйээн баар буолбута. Аҕа дойду сэрэтиитин кэмигэр оҕо дьиэлэрэ, санаторнай типтээх уонна байыннай сулуустаах оҕолорун көрөр үһүйээннэр үлэлээбиттэрэ. 1950 сылтан ведомственнай үһүйээннэр аһыллыталаан барбыттара. 1957 сыллаахха 82 ведомственнай үһүйээннэргэ 4060 оҕо сылдьыбыта.

Бэйиэ улууспутугар 1956 сыллаахха, атын улуустартан саамай кэлин, Чурапчы сэлиэнньэтин иллин өртүгэр 25 миэстэлээх үһүйээн аһыллыбыта. 1958 с. Алаҕарга, 1959 с. Уорбаҕа үһүйээннэр баар буолбуттара. Чурапчыга бастакы үһүйээн сэбиэдиссэйинэн Кириллина Дарья Гавриловна, Чыаппараҕа Протодьяконов Гаврил Дмитриевич, Уорбаҕа Титов Василий Гаврилович үлэлээбиттэрэ. Василий Гаврилович Уорбаҕа үһүйээн аһыллыытын наадатыгар министерствоҕа киирбитигэр Корнилова Любовь Федоровна (Амма Аччыгыйын кэргэнэ), отчотообуга дошкольнай отдел методиһа: «Бу чурапчылар детсад сэбиэдиссэйиннэн наар эр дьону аныыллар»,—диэн мөхпүтүн ахтар.

Билигин улууска 34 үһүйээннээхпит, ол иһигэр 6 оскуола-сад, 2 дьиэтээҕи үһүйээн, 23 дьаһыла-сад, олорго 255 педагогическай үлэһиттэр: 4 СССР үөрэҕириитин туйгуннара, 22 РСФСР үөрэҕириитин туйгуннара, 5 методист-иитээччилэр, биир «Үлэҕэ килбиэннэх аҕыс» медаль кавалера үлэлиллэр. Уон биир үһүйээнтэ омук тылын үөрэтэллэр. Үс үһүйээнтэ чаастатык ыалдьар оҕолорго бөлөхтөр (Дириҥнэ, Хайахсыкка, Чурапчыга «Кэскил» дьаһыла-садка) үлэлиллэр.

Үөрэтэр, сайыннарар үлэ. Национальнай оскуоланы саҥардан сайыннарыыга Вентер «Сайыннарыы» уонна Монтессоры программатынан үлэлиибит. Иитиигэ норуот педагогикатын кинигэк туһаныыга болдомто уурулуннуо, төрөппүттэри кытта биргэ үлэлээһиэн кэскилэ. Маныаха Хатылы, Чыаппара, Арылаах үһүйээннэригэр иитээччилэр программа оҥостон үлэлии сылдьаллар. Кытаанах үһүйээнэ художественнай, Сылаг—экологическай, Чыаппара, Хатылы, Арылаах—норуот педагогикатыгар, Мугудай «Эркээйи» программаны хайысхалаан үлэлиллэр.

Кэлин 5 сылга үөрэтэр-иитэр үлэҕэ элбэх сатыһыылаах-иит. 1992 сыллаахха республикаҕа бастакы «Сыл бастыҥ детсада» конкурска 2-с миэстэни Кытаанах үһүйээнэ ылан турар, 1994 сыл республикаҕа «Сыл бастыҥ иитээччитэ» конкурска Винокурова Елена Герасимовна («Туллукчаан» детсад иитээччитэ) бастаабыта. Зональнай 5 улуустаҕы «Сыл бастыҥ иитээччитэ» конкурска биһиги иитээччилэрбит Винокурова Е. Г., Оконешникова М. П. бастаны, иккис миэстэлэри ылбыттара. ЮНЕСКО конференциятын практическай чаастыгар делегаттар икки үһүйээнтэ (Кытаанахха уонна Арылаахха) сылдьыбыттара, «Мичээр» үһүйээн сэбиэдиссэйэ Иванова Е. С. үлэтин опытын кэпсээбитэ. Аляскаттан Фэрбенкс куорат университетын преподавателлэрэ Джерри Мохотт, Джерри Липкэ кэлэн Кытаанахха, «Кэскил», «Мичээр» детсадтарга сылдьан көрөн-истэн Саха сирин үөрэтии систематын билсибиттэрэ. Ол кэнниттэн Мохотт, Липкэ мэсырыыларынан Аляскаҕа опыт атастаһа баран кэлбиттэр. Америка, Калифорния, Канада, Аляска олохтоох норуоттарын конференцияларыгар сылдьыбыттым. Киниилэр айымньылаах үлэлэрин түмүгүнэн 1994 с. «Норуот педагогикатын—оҕону иитиигэ» диэн Чурапчы улууһун үһүйээннэрин иитээччилэрин опытын туһунан кинигэни төрүт омуктар олохторун чинчийэр институт бэчээттэтэн таһаарда.

Үһүйээннэр материальнай-техническэй базаларын бөҕөргөтүүгэ төһө күүс-кыах баарынан үлэ салаҥнар. Кэлин сылларгa үһүйээннэр сабыллар аатыраннар, үп суоҕунан, тутуу барбата. Биирдэ хаһаайыстыбаннай ыыммаан болтоноро, Одьлуунга, Чурапчыга үһүйээннэр тутуулара ыытыллар. Арылаахха ветераннарга тутуллубут иккис этээстээх дьиэни үһүйээнтэ биэрдилэр. Бу күннэргэ үлэҕэ киирдэхтээх.

Рынок усулуобуйатыгар киирии кэмин марахаттара оҕо төрилтэтин тумнубатылар. Үп суоҕунан, сайыныгы кэмнэ үһүйээннэр үлэлээбэттэр, аһылыгы атыылаһыыга харчы бириэмэтигэр көнөрүллүбэт, таҥаһы-сабы, мааһы булуннуута кэлин 3-4 сылга харчы бэриллибэтэ, үөрэх тэриллии, тех-средстволы, оонньууру атыылаһыыга харчы төрүт да көрүллүбэт. Үлэһиттэр хамнастара кыра, ол да бириэмэтигэр кэлбэт.

Сэттэ уон биэс сыллаах үбүлүөйүнэн сибээстээн, тэрилтэлэр, төрөппүттэр, нэйилиэктэр дьаһалталаргa көмөлөөн тех-средстволар, үөрэх тэриллэрэ, музыкальнай инструменнар атыылаһылыннылар, киниилэргэ махталбыт улахан, иннинэ да өртүгэр кэлэр кэскилбит дьоллоох, сайдылаах, доруобай буола улаатарын туһугар күүстэрин түмүөхтэрэ диэн эрэнэбит.

Мария ЧИЧИГИНАРОВА,
улуустаҕы үөрэх управлениетын оскуолаҕа киирэн иннинээҕи саастаах оҕолору кытта үлэҕэ отделын начальника.

КҮН КИИРБЭТ АЛАҺАТА

Мунура бүппэт ыйытыылаах, хардыы ахсын саҥаны арыйар, тугу барытын дьиктиргин, сонургуу көрөр оҕо саас, ийэ-аҕа тапталыгар сөтүөлүүр, күнгэ күүлэйдэ оонньуур оҕо саас!

Улуус 34 үһүйээнитэн биир бөдөҥнөрө, туох да мөкүүрэ суох,—«Кэскил». Үлэтэ-хамнаһа да ол сиэрдэнэ. Атыныгар тохтообокко эрэ бүгүн мин бэрт кылгастык бу үһүйээн кырачааннары иитэр-үөрэтэр соруктарыгар тохтуом. Бастах бөлүөтээһини диэххэ сөп.

САХАНЫ САХАЛЫЫ ИИТИЭХХЭ

Национальнай культураны бу үһүйээнтэ оҕо иитиитигэр быйыл 45-с сылын үлэлиир Н. Е. Васильева үөрэтэр. Программа, кырачааннарга аналлаах-мөкүүн оҥоһуллубут литература, көрдөрөн үөрэтэр пособиелар суохтара ыарахаттары үөскэтэр эбит эрээри, үйэтин аналлаах үлэтин Ирина Егоровна ситиһиилээхтик толорор. Алта саастаах кырачааннар сиэри-туому, чаҥырдахтары, ес хоһоонноруну, остуоруйалары эйэҕэс билэллэрин сөҕүмүн эрэ. Саҥараллара ыраах, тыллара уһун диибин диэн. Хас биирдии оҕо занятиеҕа кыттара эмиэ үөрдэр. Үһүйээн «Бэйэ норуотун өйүн-санаатын, культуратын, иитэр үгэстэрин, сиэрин-туомун кырачааннарга салгыы утумнатарга» диэн дьоһуннаах соругу толоруута агардас суруллубуту-этиллибити биллэриннэн мунурдаммат. Оҕолор олохха сыһыаннарыгар ити эмиэ көстөр: дорооболо-ноллоруттан саҕалаан айылҕаҕа сылдьан оту-маһы харыстааһыннарыгар, көрбүт иттарыгар-куоскаларын, чымчаахтарын—барыларын таптааһыннарыгар көстөр. Бу саҕаламмыны умуннаран, умулларан көбиэрэтэх, өйдөрүтэр-саныыларыгар салгыы итэҕэтэр, чиҥэтэр суоллары арыйбыт киһи ньи.

«МИН БЭЙЭМ!»

Бары үлэлэр туспаах соруктарын толоруулара оҕо өлкүйдүүр, олоҕу, туллаҥыр эйгэни өйдүүр кыаҕын улаатыннарыыга кэлэн түмүллэллэр. Быстахтык ыллахха, хайа да дириҥ философиялаах ес хоһоонун тыллар ситимнэрин курдук чаҥыгар гынньардахха, туһата кыра. Оҕо иитии билэн ис дьиэнэ өйдүүрүн ситиһии—ол бастакы уонна уустук сорук. Нуучча, омук тылларын, математиканы үөрэтии, оонньотуу, о. д. а. чопчу билиини биэрэллэрин тэҥэ иитиигэ бас бэриниэрилиллэллэр.

—Оҕо дорообоннору таба саҥарар, кэпсиир дьоҕурун сайыннарыыга, тылын баайын хаҥатыыга, оскуолаҕа бэлэмнэнэрбит быһыытынан «Ханна?», «Хаһан?», «Тугу тыынар?» диэн, онтон да атын ыйытыыларгa эппиэттииргэ үөрэнэбит,—диэн кэпсиир бэлэмнэнии бөлөх старшай иитээччитэ П. Х. Флегонтова. Үөрэтии ыымалара оҕолор саастарыгар сөп түбэһэллэрин, кэрэхсэбиллээхтэрин, туспаах соруктарын таһынан ойоҕос соруктарыгар эмиэ ситиһиилээхтик быһаараллараын бэлэтэхтээх сөп. Элбэхтэн иккиэн холобур. Уруһуй—словарь оҥорторор эбит. Оҕо мэйиитигэр уруһуйдуур уонна ол утары «мяч» диэн тылы суруйар. Оҕо уруһуйдуур, көрөн өйдүүр дьоҕурдара сайдыыларын тэҥэ оҕо дорообоон хайдах сурулларын эмиэ билэр. Аны аҕыс үс мунуктаах фигуралардан үөрэтэр. Холобур, «А» буукубаны оҕолор үс мунуктааҕынан аҥат оҥорон үөрэтэллэр. Дорообоннору таба саҥардыыга ураах кыыл-суол саҥатын үгүгүннэрэр. Анал мунук оҥорбут, онтукатыгар элбэх көрдөрөн үөрэтэр пособиелы (хартыыналар, куукулалар, математическай фигуралар, о. д. а.) муспут.

АЛТА СААСТААХТАР

Киниилэр үһүйээн выпускниктара. Бэрт аҕыйах сылларыгар салааскаҕа состорон кэлэр, кириллэһии нэһиилэ дабайан тахсар кырачааннар барыны бары түөһэр, английскайдыы ахсаан аҕалар, нууччалыы хоһоон этэр, чаҥырдахтаан субурутар, балыай үгүгүгэ кыттар дьон буолбуттара хайа төрөппүтү үөрдүө суоҕай? Киниилэри сайыннарарга, үөрэтэргэ бу кыракый дьиэ иһигэр кыалар барыта оҥоһуллубут: 7-бэ тиийэр ураах мунуктар—парикмахерскай, сахалыы остуол оонньууларын, ийылҕа, куукула мунуктара, толкуйдуур, уруһуйдуур, о. д. а. мунуктар.

Ыйдарыынан аттарыллыбыт былаан быһыытынан, оҕолор бэйэни көрүнүүттэн (баттаҕы суунуу, таҥаһы-сабы таҥныы, о. д. а.) саҕалаан айылҕаны, сиэри-туому, дьиэ кэргэнигэ, туора дьоҥҥо сыһыаны, чэбдиг буолуулуу...—барытын үөрэтэллэр. Олоппоско олорон эрэ буолбакка, олох олорон—оонньоон, занятиеларга сылдьан, иитээччилэрин, оҕолору кытта кэпсэтэн, библиотекаҕа, музейга, о. д. а. сыраэргэ сылдьан...

—Иитээччи Марфа Еремеевна Маркова олус үгүс майгылаах, оҕолорго истиҥ сыһыаннаах киһи. Уу-чуумпутук үлэтин барытын бүтэрэ-ойоро, саҥаны кыаллаҕа сылдьар. Оттон Павлина Христофоровна хайа да бэйэлээх үлэни тута быһаарар улахан тэрийэр дьоҕурдаах. Сүрхээх эмоциональнай. Итинник характердар сөп түбэһиэхтэр, бэлэмнэнии бөлөҕө баланча ситиһиилээхтик үлэлиир,—диир үһүйээн методиста Л. Н. Корякина.

«Эйиэхэ үчүгэй буоллаҕына, биһиэхэ эмиэ үчүгэй» диэн саныах этэ итии истэ олорон бу үһүйээнкэ сылдьар хас биирдии оҕо төрөппүтэ. Онон эйиэхэ бастыҥ үчүгэй буоллун—доруобайдык сылдьыт, айымньылаахтык үлэлээт, дьоллоох чуолчаар саарыстыбатын хаһаайкалара!

М. СИДОРОВА.

Снимокка: бэлэмнэнии бөлөҕүн старшай иитээччитэ Павлина Христофоровна Флегонтова нуучча тылыгар занятие ыытар—куукулалар көмөлөрүнэн кырачааннар ураах остуоруйалар геройдара буолан кэпсэтэллэр, чымчаах буолан чыбыгыраһаллар, хартыынаттан көрөн туран 2-лии-3-түү тылы холбоон этиилэри оҥорон өйдөрүттэн кэпсиллэр, хоһоон аҕаллар...

Т. Кардашевскай фотота.

● СПОРТ

ХОМОЛТОЛООХ ХОТТОРУУ

Остуол теннийэ бөҕүнэхэ сайдыбыта балачча буолла. Бастаан утаа чураччылар республикаҕа бу көрүҥнэ кэскилэ сураҕарбыппыт уонна кэлин кэккэ сылларга эмиэ ситиҥнэр кимиэхэ даҕаны биэрбэтэхпит. Ол бэйэбит быйыл Чурапчы—Таатта үгэс буолбут 47-с таҥараҥнаах көрсүһүүлэриттэн бирдиилээх кыайыы Никита Попов уонна эр дьон ыараалара эрэ икки очкону ааллылар, итиннэн ураты түөрт очкону ыалларбыт олорон ааллылар. Республикатааҕы спортивнай интернат-оскуолаҕа спорт бу көрүҥэр эмиэ өрөкөй дьарыктаабыппыт өр буолла да, икки-үс үчүгэй теннисист иитиллэн тахсыбатаҕа кими барытын барҕыйатыан сөп.

Хаптаҕай уонна көҥүл туттуу олох иккиэ аны көрүҥнэр буолалларын үчүгэйдик билэллэр, атын-атын хамсаныылардаахтар. Иккиэннэриттэн туспа бэлэм, дьарык наада. Маныаха, кыбыстыахпыт иҥин, көхсүбүтүнэн көбүүр «сиҥнийдибит». Ыарахан ыйааһынтан босхо очкону үөрүүнэн сурунубут, оттон түөрт атын ыйааһынтан биҥити бөҕөстөрбүт ыаллаҕас-атахтаах буолбатылар, чыпчаллыйыах түгэнэ сири-буору харбаатылар. Таатталар хаптаҕайга аҥаан-мин эн дьарыктаммыттар. Ол түмүгэр «ыалдьаачылар» сыл ахсын сирэйбит кытарар, сири-буору кымыстыбыт.

Мас тардыһыытыгар маастар П. Саввин уонна А. Демешин утаҕаачыларын холкутук хоттулар. Атын биэс спортсмеммыт үксүлэрэ 0:2 ахсаанна хоттортоотулар, эдэрдэр П. Федоров, И. Поносов балачча утаҕаан көрдүлэр, дьарыктаныахтарына кыйын эрэнэх уолаттаран. Бу көрүҥнэ ыалларбытын хоторбут ыраах хурдугун иҥин, федерация председателэ Н. Н. Попов үлэни былаанныахтык тэрийэн эрэрэ эрэл кымыын саҕар.

Волейбола киирсиини үгэс курдук, сыл ахсын дуобат обиньуутун кытта бинр бириэмэҕэ ыытыллар буолан, мэлдьи көрбөппүт. Маанна уолаттарбыт 1:3 ахсаанна хоторон, оттон кыргыттарбыт 3:1 ахсаанна кыайбыттар, уопсай түмүк 1:1 буолла. Бу көрүҥнэ урут эмиэ үтүө үгэстэрдээх этибит, онтукабыт умнуллан барда, ыччаттары көрүлүүр, түмэр тренер суох буолла.

Саахымат федерациятын председателэ Н. А. Никитин, тренер Г. Н. Аммосов эрчимнээхтик ыалсыбыттарын түмүгэр кэлин үлэ балачча сэргэхсийдэ. Быйылгы көрсүһүүгэ хаҕах сыллар усталарыгар үрүҥ хараҕынан өрө көрөн утарыласпатах таатталарбытыныы тэҥнэҥ кэриэтэ аньыстыбыт. Бу биҥити бинр ситиҥнибит дии саныыбын, кыайыы «кыламнаабытын» тэҥэ. Түмүккэ 14,5:13,5 ахсаанна баҥыйтардыбыт. Бэйэбит тэрээһиммит, итэҕэйиттэн бинр оонньуур хаамыа суох тиийэммит, таатталар икки очкону босхо сурунуулар, онон 15,5:14,5 ахсаанынан ыалларбыт баҥыйан тарыстылар. Бу көрүҥнэ Чахыр орто оскуолатын үөрэнээччитэ Павлин Васильев, учуутал В. В. Батарина, В. Н. Евграфов 2:0 оттон П. В. Окошешников, П. П. Макаров 1,5:0,5 ахсаанынан утаҕаачыларын хотоннор, биҥиитэн үчүгэй түмүгү көрдөрдүлэр. Түөрт саахыматчыппыт 0:2 ахсаанынан кыайтаранар, көрдөрүүнү таҥнары тартылар.

Улахан мөкүөрдээх дуобаппытыгар быйыл даҕаны ведучилище филиалыгар үөрэнэр атын улуустар оҕолоро кытталларын таатталар утарбыттара, оттон бэйэбит улууслуг үөрэнэччиларын көҥүлэтэбиттэрэ. Онуу таһынан урукку саҕаланнаах сергүтэн, сайын кыраныыссаҕа 100 дуоскаҕа күрэхтэһиигэ, «Дуобат ыһыаҕын» ыытарга сөбүлэһиҥ ситиҥиллибитэ. Онон итиннэ кыттыан баҕалаах 70 эр киһи, 30 дьахтар дуобат федерациятын кытта эрдэттэн сибэкэтэйэргитигэр көрдөһөбүт.

Дуобаҥка бастакы күммүтүгэр айаннаан тиийбиппит таайан, 6:9 ахсаанна хотторуммут, марахан биҥиҥ ыаламмыппыт. Иккис дуоскаҕа Василий Кычкин маастар И. Щукинга хотторбута соҕуччу буолбута. Ол эрээри иккис күммүтүгэр дуобатчыттарбыт кыайыыга дьулуурдарын толору көрдөрдүлэр. Сыл ахсын оонньуур маастарыстыбата туспан иҥэр маастар Н. Новгородов (Чурапчы) республикаҕа биллэр А. Муруновы үһүс дуоскаҕа 2:0 ахсаанынан хотто. Былырыын гроссмейстер А. Азаровы, быйыл Г. Колесовы хотуталаабыт, эдэр, кэскиллээх спортсмеммыт, маастарга кандидат И. Кузьмин маастар Куприянова бастаан хоторон баран, иккис күҥүгэр кыайан, куйааҥа суохтук оонньоото. Бастакы дуоскаҕа дьахталларга Зоя Петровабыт маастар З. Саввиналыын иккитэ тэҥнэстэ. Үөрэнээччи Лена Гаврильева утарсаччытын 2:0 ахсаанна хоппута чаҥыллыбыт сиҥнэ буолар. К. Д. Монастырев, үөрэнээччи Саша Филатов 1,5:0,5 ахсаанынан кыайаннар, наадалаах очколары аҕаллылар. Маастар Иван Пинигин Чурапчы шэһин көмүскүүрүттэн иккаастаммыта өйдөммат.

Спорка кыайыы да, хотторуу да баар буолар. Оттон Чурапчы—Таатта күрэхтэһиилэрэ дьон дуоһатыгар ордук чугас. Ол иҥин хас биирдии көрсүһүү түмүгэ сөптөөхтүк ыытыллыахтаах, спорт сайдыытыгар туһалыахтаах.

Петр КАЛАЧЕВ.

Эҕэрдэлиибит!

Күндүтүк сааһыр эбэбитин, эдьиийбитин, балтыбытын, Дария бөйөлөгөр олорор МОНАСТЫРЕВА Дарья Кириллованы 60 саастыын томторчу туолбуккунан иҥ сүрэхтэн иҥнигинэн эҕэрдэлиибит. Үтүө саҥаан, хаһаанныын, көмөн иҥин барҕа махтаабытын тиэрэдэбит уонна ыалдьары, кырдьары бөлүммэккэ, үтүө үөрүүнү үкчэлээн үйэҥ өссө уһаатын диэн алгыыбыт.

Аймахтарыҥ Дириҥнэн Филипповтар, Ефремовтар, Монастыревтар, Чурапчыттан Чичигинаровтар, Монастыревтар, Корякиннар.

НЭҺИЛИЭКТЭР ИККИ АРДЫЛАРЫГАР ЫЫТЫЛЛАР КОМПЛЕКСНАЙ СПАРТАКИАДА БАЛАҺЫАННЬАТА

1995—1996 сс. улуус комплекснай спартакиадата кыһыҥныта 7, сайыҥныта 5 көрүҥнэ ыытыллар.

Кыһыҥгы спартакиада

Көрүҥнэрэ:

Нуучча дуобатыгар 2 эр киһи, 1 дьахтар. Ахсыннык 1—3 күннэриттэн Чурапчы сэлиэнньэтигэр.

Саахыматка: 2 эр киһи, 1 дьахтар. Ахсыннык 1—3 күннэриттэн Чурапчы сэлиэнньэтигэр.

Остуол теннийиттэн: 2 эр киһи, 1 дьахтар. Ахсыннык 1—3 күннэриттэн Чурапчы сэлиэнньэтигэр.

Мас тардыһыытыгар: 56, 62, 68, 74, 82, 90, 90-тан үөһэ кг ыйааһыннарга. Абсолютный чемпион быһаарыллар. Олунньу ыйга Хатылыга.

Көҥүл туттуута: 48, 52, 57, 62, 68, 74, 82, 90, 90-тан үөһэ кг ыйааһыннарга. Тохсунньу 12—14 күннэриттэн Дириҥ бөҕүлэлэр.

Волейбола: эр дьоҥҥо, дьахталларга. Олунньу 10 күҥүтэн Чурапчы сэлиэнньэтигэр.

Саастыы эстафета: 14 этаптаах—2 оҕо, 5 эр киһи, 6 дьахтар уонна нэһилиэктэр дьаһалталарын баҥыстыктара. Ыам ыйын 8 күҥүтэн Чурапчы сэлиэнньэтигэр.

Хос быһаарыы: кыһыҥгы 7 көрүҥтэн 5 көрүҥэр кыттыы булгуччулаах.

Сайыҥгы спартакиада:

Көрүҥнэрэ:

Сахалыы атах оонньуута: 2 эр киһи, 1 оскуола оҕото, 1 ветеран.

Мас тардыһыыта: 56, 62, 68, 74, 82, 82-тэн үөһэ кг ыйааһыннарга.

Хаптаҕай: 55, 60, 70, 80, 80-тан үөһэ кг ыйааһыннарга.

Чэпчэки атлетика: эр дьоҥҥо—100, 200, 400, 800, 1500, 5000 м сүүрүү, уйуну ыстанньы, шведскэй эстафета (800х400х200х100 м), дьахталларга—100, 200, 400, 800, 1500, 3000 м сүүрүү, уйуну ыстанньы, шведскэй эстафета (800х400х200х100 м).

Хос быһаарыы: биир спортсмен, эстафетаны аахпакка, 2 көрүҥнэ зачет биэрэр быраабтаах. Хамаандаттан түмүк зачеттаах кыттаччылар ылбыт миэстэлэриттэн сууматынан таһаарыллар.

Ыччат, туризм, физкультура уонна спорт управлениета.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Тэрилтэлэр, баанынай хаһаайыстыбаларын салайаччыларын, бирдиилээх предпринимателлэр истиилэриҥэр:

СР Президиумун 1995 сыл атырдьах ыйын 31 күнүнээҕи 449-РП №-дээх «Үлэлиир дьахталларга төлөнүллэр государственнай социальнай пособиелары анаһыны уонна төлөөһүнү бэрээдэктиир туһунан» быһаарыытынан, оҕолор пособиелара барыта улуустааҕы пенсионнай управлениеҕа 1996 сыл тохсунньу ыйы 1 күнүттэн аныыр уонна төлөнөр буолуоҕа.

Итиннэ сибэкэтээн, барыа тэрилтэлэр бухгалтерыалара, баанынай хаһаайыстыбаларын салайаччылара, бирдиилээх предпринимателлэр быйылгы сыллаах оҕолор пособиеларын төлөөһүнүгүт туһунан үп отделын кытта ахсаргытыгар, үүнэр сыл тохсунньу ыйдааҥы пособиеҕа сайаапкаҕытын уонна хас биирдии оҕо личнэй дьыалатын пенсионнай управлениеҕа түргэнник түһэрэргитигэр көрдөһөбүт.

Улуустааҕы пенсионнай управление.

x x x

Ахсыннык 18 күнүттэн барыа тэрилтэлэр, баанынай хаһаайыстыбаларын, чаанынай бас билээччилэр автомашиналарыгар 1996 сылга лиэвэнсийэ биэрии саҕаланар. Үлэлиир сирбит. Чурапчы сэлиэнньэтигэр «Арчы» үөрэтэр-үөлэтэр кинэ дьиэтэ. Тел. 21-204.

Транспортнай инспекция.

ҮЛЭҔЭ ЫҢЫРАЛЛАР

Улуустааҕы ис дьыала отделын госавтоинспекцияҕа отделлиэтэ «А», «В», «С» категориялаах правалаах, 35-тэриттэн диэри саастаах, армияҕа сулуспаллаабыт эр дьону 21-876, 21-340 телефоннарга билсэргитигэр.

Таптыыр уолум, бырааппыт, убайбыт, Дьокуускай куорат олохтоохо, «Кодак» аччыгый предприятие үлэһита

ЗАХАРОВ Семен Петрович

эмискэ ыалдьан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары аймахтарыгар, таҥараҥнарыгар, билэр дьонуттар иҥитиннэрэбит.

Ийэтэ, убайдара, бырааттара, кийиттэрэ, балыстара.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Ийэтигэр Яковлева Мария Ивановнаҕа, биирдэ төрөөбүттэриҥэр аймахтара Яковлевтар, Терютиннар, Борисовтар, Федосеевтар, Пудовтар, Захаровтар дьиэ кэргэттэрэ.

—Күтүөттэриҥэр бырааттыар Захаров Константин Петровичка аймахтара Чурапчыттан Даниловтар, Михайловтар, Никитиннэр, Саввиннар.

Таптыыр уолум, кэргэним, аҕабыт, бырааппыт, убайбыт, Кытаанах иэнилиэгин олохтоохо, «Амыдай» баанынай хаһаайыстыбатын салайаччыта

ЯКОВЛЕВ Михаил Михайлович

оҥолто хомолтолоохтук өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары аймахтарыгар, доҕотторугар, таҥараҥнарыгар иҥитиннэрэбит.

Ийэтэ, кэргэнэ, оҕолоро, эдьиийдэрэ, бырааттара, балыстара.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—сиэстэрэлэр кэргэнэ Ольга Матвеевна Яковлеваҕа, оҕолорутар аймахтара Яковлевтар, Терютиннар, Борисовтар, Федосеевтар, Пудовтар дьиэ кэргэттэрэ.

—Ийэтигэр, кэргэнигэр Ольга Матвеевнаҕа, оҕолорутар, биирдэ төрөөбүттэриҥэр аймахтара Захаровтар, Тимофеевтар.

—Ийэтигэр Парасковья Васильевнаҕа, кэргэнигэр Ольга Матвеевнаҕа, оҕолорутар Кытаанах орто оскуолатын 1970 сылларааҕа биирдэ үөрэнэн бүтэрбит табаарыстара.

Таптыыр кэргэним, аҕабыт, эйэбит, Телей нэһилиэгин олохтоохо

МАКСИМОВ Семен Петрович

ахсыннык 17 күнүгэр мараханнык ыалдьан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, чугас дьоҥуттар, аймахтарыгар, билэр дьоҥуттар иҥитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, кийиттэрэ, күтүөттэрэ, сиэннэрэ.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

—Кэргэнигэр Мария Егоровнаҕа, кыргыттарыгар, уолаттарыгар, чугас аймахтарыгар Телей нэһилиэгин дьаһалтата, кырдьаҕастарын сэбиэтэ, орто оскуолатын коллектива.

—Кыһыҥгар—бэйэлэриҥ үлэһиттэриҥэр старшай кассир Попова Александра Семеновнаҕа Чурапчытаабы 5048 №-дээх сбербанк коллектива.

—Таптыыр аҕалара Семен Петрович өлбүтүнэн күтүөттэриҥэр Максимов Спартак Семеновичка, кинэ кэргэниҥэр Айталҕа, ийэлэриҥэр Мария Егоровнаҕа, убайдарыгар, эдьиийдэриҥэр, чугас дьоҥуттар Чурапчыттан, Мэҥэ-Хаҥаластан Свинобоевтар, Борисовтар, Шеполевтар, Желобцовтар, Уус-Алдантан Олесовтар, Прядезниковтар.

Редактор Г. Г. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы — 21-265, общий — 21-505.

Учредители (соучредители) газеты — Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем—1 усл. п. лист. на 4-х страницах.

Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат», с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 18.12.17 ч. (гр. 18.00). Тираж—3070.

ЗАКАЗ № 150.

Автор суругар этиллэр саная редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбэлэр буолбатах. Сурукка ыйыллар чахчылар кырдьыктаахтарыгар эпиэтиннэн автор тус бэйэтэ сүгэр.